

"ערכי נביאי ישראל" הרבה יותר אוניברסליות מפעימה, והרבה פחות "יהדות"

אברום רותם, ינואר 2019

מהם "ערכי נביאי ישראל"?

גם אם אין כאן שום דבר חדש, מן הראוי להזכיר, שבקריאה חפה מפרשנויות חוץ מקראיות נמצא שעיקר השיח הערכי של נביאי ישראל לדורותיהם במקרא הוא **מוסר אוניברסלי**, היפה לכלל החברה האנושית, והרבה פחות "יהדות" מגזרית המיוחסת להם. **נמצא שנביאי המקרא הם אור הזהרה עבורנו גם היום.** למרות השונות בין הנביאים ותקופתם לאורך כ- 400 שנה (מאה 10 עד ה-6 לפנה"ס), נמצא שיש בהם הרבה מן המשותף במסר מרכזי: **חברה החפצה חיים חייבת לאמץ את "דרך אלוהים" בשפתם – שהיא מוסר, אתיקה אזרחית ומשפחתית, צדקה ומשפט צדק שוויוני לכל. ללא דבקות בדרך זו - דינה להיחרב!** בכל הקשור למאפיינים "יהודיים", נמצא את ארבע הדיברות הראשונות: הכרה באל הישראלי בלבד, לא לשאת שמו לשווא, ושמירת השבת. לא נמצא "ערכים יהודיים" או רמיזות לפולחן יהודי ייחודי מעבר לכך.

על השאלה מהם "דרכי האל" שננטשו, ועל מה ולמה מטיפים ומקוננים הנביאים, נמצא שמרכז המסר המקראי לאורך ספרי הנביאים בפרט ובמקרא בכלל, הוא עד כמה חיונית **מחויבות מוסרית של חברה החפצה חיים**. "כִּי יִדְעֲתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְיָהוּ [אברהם] אֶת־בְּנָיו וְאֶת־בִּיתוֹ אַחֲרָיו, וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ אֲדָנִי לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" [בראשית פרק יח, 19].

המסר המרכזי של נביאי המקרא הוא, שחברה החפצה חיים, בין אם היא פורחת ומשגשגת כממלכת ישראל בימי עמוס, או יהודה בימי המלך חזקיהו בימי הנביא ישעיהו, ובין אם היא בתקופת יאוש, על סף חורבן גמור בממלכת יהודה בימי הנביא ישעיהו, ולמעלה ממאה שנים לאחר מכן בימי ירמיהו – היא חברה מוסרית וערכית, בה משפט צדק המשרת את כלל האזרחים, הדואגת לחלשים שבשולי החברה. ללא משפט צדק שוויוני לכל מרכיבי החברה, לא משנה מה המצב הפוליטי - דינה להיחרב ולהתפורר. מסר זה, שמודגש בקרב נביאי ישראל לדורותיהם, רלוונטי וחשוב גם היום, ואוי לו לציבור שמערבב זאת עם דיני פולחן והלכה "יהודיים" שלא קשורים ולא מדוברים בדברי הנביאים - כי את העיקר הוא שוכח: חברה הדבקה בהלכות פולחן המתמרות להיות מסורת בת 3000 שנה, ומזניחה בסיס מוסרי חברתי כלל אנושי, ככרם שהוזנח ולא נשמר ולא מטופל - "וַיִּגַּל כְּפִיָּם מִשְׁפָּט וְצְדָקָה כִּנְחַל אֵיתָן" [עמוס] - דינה להתפרק ולחוות חורבן, שלא תקום ממנו, אלא דורות אחריה אם בכלל. נראה שמסר זה תקף גם היום.

"נביאי ישראל"

א. על מה קוננו והזהירו הנביאים

הנביא המקראי לדורותיו עוסק בשלשה עניינים יסודיים, בתמהיל שונה בין כל נביא לנביא:

(1) **ענייני השעה** - בעיקר במצבים פוליטיים קיצוניים ומכריעים. למה ברית עם מעצמה זו טעות אסטרטגית פטאלית, או יציאה למלחמה, ולמה נכונה ישיבה בחוסר מעש לנוכח איומים מבחוץ, לצד החלטות שעה שגויות של המלכות, וכיוצא באלה עניינים הקשורים לזמן ולמקום בו הם מתרחשים.

(2) **שחיתות שלטונית וחברתית** - אזהרה חמורה כנגד פגיעה מוסרית בחלשים של החברה במיוחד באנשי השוליים: עבדים, אלמנות, יתומים, גרים, וקריאה נואשת בדרך כלל כי אין מי שיקשיב, למנהיגות איתנה, הדואגת לכלל האזרחים, המובילה חברה מוסרית וערכית.

(3) **פולחן לאל אחר, נשיאת שם האל לשווא ושמירת שבת (ארבעת הדברות הראשונות)** – שלילת פולחן לאלים אחרים מלבד אלוהי ישראל, אי ציות לשמירת השבת, ונגד צביעות ואחיות עיניים של קיום פולחן דתי, אך ללא כוונה של ממש אלא מהפה אל החוץ.

בנוסף לכל אלה, בצמוד לתאורים קשים של חורבן איום, נמצא נבואות תקווה ונחמה לעתיד, המתארות חברה צודקת ומוסרית, שהיא אור לגויים, שכל עיני העולם נשואות אליה, באקלים שמיימי של צדק אנושי ושל הטבע כולו. גם כאן אין מדובר בהלכות פולחן "יהודיות", אלא במוסר אנושי נשגב, היפה לכל האנושות.

ב. הנביאים במקרא

נמצא "שהנביאים הראשונים" - שהם יהושע, השופטים שמואל, אליהו, אלישע, ועוד נביאים שנכתב עליהם מעט מאד (ספרי שמואל ומלכים) - עוסקים בדרך כלל בענייני השעה, כשהשחיתות והפגיעה המוסרית נמצאת ברקע, אך לא מרכזית, לצד אזהרות וקינות על עבודה לאל אחר, כמו לנביאי הבעל למשל. הנביאים הראשונים היו מעורבים הרבה יותר בהתנהלות השלטון, ואף מינו או לפחות קדשו בשם שמיים ומשחו בשמן את המועמדים למלוכה: המלכים שאול ודוד (שמואל), המלך שלמה (צדוק הכהן ונתן הנביא), חזאל מלך ארם (אליהו), יהוא מלך ישראל (נערו של אלישע). כך נמצא שבתקופת נביאים ראשונים המסרים האחרים החורגים מאירועי השעה הם בעצימות נמוכה, ולכן לא נתייחס אליהם כאן.

אם כך, תייחס למרבית "הנביאים האחרונים", שהגדולים ביניהם הם (לפחות ברוחב הטקסט המוקדש להם) ישעיהו, ירמיהו ויחזקאל, ולצידם ה- "תרי עשר" — הושע, יואל, עמוס, עובדיה, יונה, מיכה, נחום, חבקוק, צפניה, חגי, זכריה ומלאכי.

למרות השונות בין הנביאים ותקופתם לאורך כ- 400 שנה (מאה 10 עד ה- 6 לפנה"ס), נמצא שיש בהם הרבה מן המשותף, בכל הקשור לקיום עשרת הדברות המזוהות עם מאפייני היהדות המרכזיים כבר אז: הכרה באל הישראלי בלבד ואי נשיאת שמו לשווא (אצל רוב הנביאים), אי שמירת שבת (הנביאים ירמיהו ויחזקאל), ובעיקר - חברה החפצה חיים חייבת לאמץ את "דעת/ דרך אלוהים" – שהיא מוסר, אתיקה אזרחית, אתיקה משפחתית, משפט צדק שוויוני לכל (שניתן לראותם בדוחק בששת הדיברות האחרונות). לא נמצא בדברי הנביאים "ערכים יהודיים" או רמיזות לפולחן יהודי מעבר לכך.

להלן רשימת הנביאים שהשאירו די טקסטים כדי לברור מהם את המסרים המרכזיים, על רקע טרום וחורבן הממלכה הישראלית (721 לפנה"ס), ומאוחר יותר, כ- 130 שנה, טרום וחורבן יהודה (586 לפנה"ס), וקצת אחריו עד לשיבת ציון:

סוף המאה ה-8 לפנה"ס	בתקופת הכיבוש האשורי של ישראל ויהודה	עמוס, הושע, ישעיהו, ומיכה
סוף המאה ה-7 ותחילת המאה ה-6 לפנה"ס	לפני ובמהלך הכיבוש הבבלי	ירמיהו וצפניה
המאה ה-6 לפנה"ס	נביא בתקופת גלות בבל, החל מגלות יהויכין (597 לפנה"ס) עד אחרי (586 לפנה"ס) חורבן הבית.	יחזקאל
סוף 6 ותחילת ה-5 לפנה"ס	תקופת שיבת ציון	חגי, זכריה ומלאכי
	לא ניתן לזהות את תקופת פעילותם, וחלקם הם פואטיקה מנותקת הקשר היסטורי שאבד או שנכתב כבדיה ספרותית.	יונה, יואל, עובדיה, נחום וחבקוק

מהי "דרך אלוהים"?

"כִּי לֹא יָדַעַל דֶּרֶךְ אֱלֹהֵי אֲדָנִי מִשֹּׁפֵט אֶלְהֵיָהֶם" מקונן ירמיהו, וברוח זאת שאר הנביאים. כלם מזהירים ומתרים שוב ושוב נגד המצב הנוכחי בנבואתם – שחיתות והתעמרות לא מוסרית בחלשים מקרב החברה הישראלית (ממלכת ישראל) והיהודאית (ממלכת יהודה). נברר מה היא אותה "דרך אלוהים" - האם אלו הלכות יהודיות, מצוות שאלוהים נתן, או שמא מוסר חברתי כלל אנושי?

"דרך אלוהים" והמקבילות לביטוי זה - דעת אלוהים (הושע), תורת אלוהים (עמוס, הושע), משפט אלוהים (יחזקאל, צפניה) חוקי אלוהים – "חוקותי" (יחזקאל), היא הציר המרכזי של הנבואה לאורך דברי הנביאים במקרא. למרות החסד האלוהי, למרות ההזהרות על ההשלכות, העם סוטה מדרך זו חזר וסוטו, ונענש, עד הרגע בו אלוהים נוקט בחורבן וגלות, שחזרה מלאה ממנו תהיה רק דורות שלאחר החורבן, שמלווה גם בנבואות נחמה ועידוד לעתיד.

נמצא ב"דרך אלוהים" הרצויה שני היבטים מרכזיים:

- חזרה מזרזור והשחתה מוסרית בחברה, בו החזקים מנצלים את החלשים ופוגעים בהם - "ויגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן" [עמוס ה, 24] שהם באופן עקיף מיוצגות בדוחק על ידי ששת הדברות מהחמישית עד העשירית. למשל – "אֵלֶּה וְכֹחֵשׁ וְרָצַח וְגַב וְנֶאֱפָר וְנֶאֱפָר וְדָמִים בְּדָמִים נִגְעוּ" [הושע], "הִגְבַּב רָצַח וְנֶאֱפָר וְהִשְׁבַּע לְשָׁקֶר..." [ירמיהו].
- חזרה לקיום ארבעת הדברות הראשונות, מאפיין יהודאי/ישראלי-לימים יהודי, עד ימינו: הפסיק עבודת אלים אחרים מלבד אלוהי ישראל/ יהודה, לא לשאת שמו לשווא, הכולל מעשה צבוע של ללא כוונה, ושמירת השבת.

אגב, לא נמצא בדברי הנביאים, כמו גם לא נמצא בעשרת הדברות הלכות מרכזיות יהודיות כיום, למרות הפרושים הדחוקים הטוענים שהן מוכמנות בין המילים. אך לא, הנביאים לא עסקו בכך. לא נמצא בהם הלכות ומצוות, גם אם חלק קטן מהם מרומז במקרא בספרים אחרים, כמו ברית המילה, כיסוי ראש, תפילין, מזון כשר בכלל והפרדת בשר-חלב בפרט, טומאת המת, תפילה בציבור וכל הלכה ומצווה נוספת על דבקות באל הישראלי ועבודה רק לו, לא לשאת שמו לשווא, והשבת.

זרזור והשחתת החברה

להלן מספר דוגמאות מובילות, שמראות על הכלל, בקרב נביאי המקרא באשר לכוונתם "לדרך אלוהים" - הערכים המרכזיים שמופרים פעם אחר פעם על ידי העם, שנמצא בה מפורשות צדקה - סיוע לחלש בחברה, לא לשרירות לב ועשיית רע, משפט צדק לכל באופן שוויוני ולא מפלה, אתיקה משפחתית ועוד היבטים כמודגם להלן:

(לממהרים - אפשר לדלג על הפרוט וההדגמה)

<p>"כִּי יִדְעֹתֶיךָ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְנֶה אֶת־בְּנֵי וְאֶת־בִּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ אֲדָנִי לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" [בראשית פרק יח, 19]</p> <p>צדקה - סיוע לחלש בחברה, ומשפט צדק.</p>	<p>דרך אדני – צדקה ומשפט</p> <p>בראשית</p>
<p>"שׁוּבוּ וְאֵשׁ מִדֶּרֶךְ הַרְעָה וְהִיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם: וְאָמְרוּ נֹאֲשׁ כִּי אַחֲרַי מִחֲשָׁבוֹתֵינוּ נִלְדָּה וְאֵישׁ שָׁרְרוֹת לָבוֹ הִרְעָה נַעֲשֶׂה:" [ירמיהו יח, 11]</p>	<p>לשוב מהדרך הרעה</p>

<p>עשיית רע בשרירות לב</p>	<p>ירמיהו</p>
<p>"הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם אֲדֹנָי הַקְּמֹתִי לְדָוֶד צִמְחֵי צִדִּיק וּמְלֹךְ מְלֹךְ וְהִשְׁלִיל וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וַיִּדְבַּק בְּאָרֶץ:" [ירמיהו כ"ג, 5]</p>	<p>הדרך הנכונה ירמיהו</p>
<p>"שׁוֹטְטוּ בְּחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם וְרָאוּ נָא וְדַעוּ וּבְקִשׁוּ בְּרַחוּבוֹתֶיהָ אִם תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם יֵשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מִבְּקֵשׁ אֲמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ: וְאִם חֵי אֲדֹנָי לֹא מָרוּ לְכֹן לְשִׁקָר יִשְׁבְּעוּ: אֲדֹנָי עֵינֶיךָ הֲלוֹא לְאֲמוּנָה הִפְיֵתָה אֶתֶם וְלֹא הָלוֹ כְּלִיתֶם מֵאֲנִי קַחַת מוֹסֵר חֲזִקוֹ פְּנִיחֶם מִשְׁלַע מֵאֲנִי לְשׁוֹב: וְאֲנִי אֲמַרְתִּי אִךְ דְּלִים הֵם נוֹאֲלִי כִּי לֹא יָדְעוּ דָרֶךְ אֲדֹנָי מִשְׁפָּט אֱלֹהֵיהֶם: אֲלֶכְהָ לִּי אֶל הַגְּדֹלִים וְאֲדַבְּרָה אוֹתָם כִּי הִמָּה יָדְעוּ דָרֶךְ אֲדֹנָי מִשְׁפָּט אֱלֹהֵיהֶם אִךְ הִמָּה יַחְדָּר שְׁבָרוּ לֵעַל נִתְקוּ מוֹסְרוֹת:" [ירמיהו ה' 5-1]</p> <p>נמצא כאן מהות הדרך ההולמת: לבקש אמונה, לא להישבע לשקר, לא לוקח מוסר, גם ובמיוחד המנהיגות ("הגדולים") שלא מיישמים דרך אלוהים.</p>	<p>דרך אדני משפט אלוהים ירמיהו</p>
<p>" כִּי אֲמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִיטִיבוּ דְרָכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וְאֲשַׁכְּנֶה אֶתְכֶם בְּמִקְוֹם הַזֶּה: אֵל תִּבְטְחוּ לְכֶם אֵל דְּבָרֵי הַשִּׁקָר לֹא מָרוּ לֵאמֹר הִיבַל אֲדֹנָי הִיבַל אֲדֹנָי הִמָּה: כִּי אִם הִיטִיב תִּיטִיבוּ אֶת דְרָכֵיכֶם וְאֶת מַעַלְלֵיכֶם אִם עָשׂוּ תַעֲשׂוּ מִשְׁפָּט בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ: גֵּר זָתוּם וְאֶלְמָנָה לֹא תַעֲשִׂקוּ וְדָם נָקִי אֵל תִּשְׁפְּכוּ בְּמִקְוֹם הַזֶּה וְאֶחָדִי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִלְכוּ לְרַע לְכֶם: וְשִׁפְתֵי אֶתְכֶם בְּמִקְוֹם הַזֶּה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאֲבוֹתֵיכֶם לְמִן עוֹלָם וְעַד עוֹלָם: הִנֵּה אֶתֶם בְּטָחִים לְכֶם עַל דְּבָרֵי הַשִּׁקָר לְבַלְתִּי הוֹעִיל: הַגִּבֹּב רָצַח וְנָאִף וְהִשְׁבַּע לְשִׁקָר וְקִטְרַר לְבַעַל וְהִלֵּךְ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתֶּם: וּבְאֵתֶם וְעַמְדַתְּם לִפְנֵי בַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו וְאֲמַרְתֶּם נִצַּלְנוּ לְמַעַן עֲשׂוֹת אֶת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה: הַמְעַרְתֶּם פְּרָצִים הֲלִיָּה הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו בְּעֵינֵיכֶם גַּם אֲנֹכִי הִנֵּה רְאִיתִי נְאֻם אֲדֹנָי: [ירמיהו ז', 11-3]</p> <p>שיקוף עשרת הדברות</p> <p>"כֹּה אָמַר אֲדֹנָי עֲשׂוּ מִשְׁפָּט וַיִּדְבַּקְהָ וְהִצִּילוּ נְזִיל מִיַּד עֲשׂוֹק וְגֵר יִתּוֹם וְאֶלְמָנָה אֲלֵתְנוּ אֵל תַּחְמוֹסוּ וְדָם נָקִי אֵל תִּשְׁפְּכוּ בְּמִקְוֹם הַזֶּה: כִּי אִם עָשׂוּ תַעֲשׂוּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וּבְאִישׁ בְּשַׁעֲרֵי הַבַּיִת הַזֶּה מִלְכִים יִשְׁבְּסוּ לְדָוֶד עַל כִּסְאוֹ רְכָבִים בְּרֶכֶב וּבְסוּסִים הוּא וְעַבְדוֹ וְעַבְדָּיו וְעַמּוֹ: וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי כִּי לְחַרְבָּה יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה: [ירמיהו כ"ב, 5-3]</p> <p>"הוֹי בְּנֵה בֵיתוֹ בְּלֹא צֶדֶק וְעֲלִיוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט בְּרַעְהוּ יַעֲבֹד חַיִּים וּפְעִלוֹ לֹא יִתֵּן לוֹ: הַאֲמַר אֲבָנָה לִי בַיִת מִדּוֹת וְעֲלִיוֹת מְרוּחִים וְקָרַע לוֹ חֲלוּנֵי וְסָפוּן בְּאָרֶץ יִמְשׁוּם בְּשִׁשֶׁר: הַתְּמַלֵּךְ כִּי אֶתָּה מִתְחַרָּה בְּאָרֶץ אֲבִידָה הֲלוֹא אֲבִיל וְשִׁתָּה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וַיִּדְבַּקְהָ, אִזּוֹ טוֹב לוֹ: יְיָ דִין עֲנִי וְאֲבִלוּן אִזּוֹ טוֹב, הֲלוֹא הִיא הַדַּעַת אֶתִּי נְאֻם אֲדֹנָי: כִּי אִין עֵינֶיךָ וְלִבְךָ כִּי אִם עַל בְּצַעֲךָ וְעַל דָּם הַנְּקִי לְשִׁפּוֹף וְעַל הַעֲשִׂק וְעַל הַמְרוּצָה לְעֲשׂוֹת: [ירמיהו כ"ב, 17-13]</p>	<p>היטיבו דרככם ומעללכם ירמיהו</p>
<p>היטיבו דרככם: דברי שקר, עשו משפט צדק בין איש לרעהו וצדק לעניים, לא לעשוק יתום, ואלמנה, לא לשפוך דם נקיים, לא לעבוד אלוהים אחרים, לא לגנוב לרצוח ולנאוף ולהשבע לשקר, לא להתעמר ולא לנצל פועלים, להותיר מקום מגורים לחסרי הבית.</p>	
<p>" וְנָחַת עָלָיו רִיחַ ה' רִיחַ חֲכִמָּה וּבִינָה רִיחַ עֲצָה וּגְבוּרָה רִיחַ דַּעַת וְיִרְאָת אֲדֹנָי: וְהִרְיָחוּ בִירְאָת אֲדֹנָי וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכְרִים: וְשִׁפְט בְּצִדִּיק דְּלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעֵנִי אֲרָץ וְהַכָּה אֲרָץ בְּשִׁבְט פִּי וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו מִיַּת רָשָׁע: וְהָיָה צִדִּיק אֲזוֹר מִתְּנִי וְהִאֲמוּנָה אֲזוֹר חֲלָצִיו:" [ישעיהו, י"א, 5-2]</p>	<p>משפט צדק ואמונה ישעיהו</p>
<p>"וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִים טְהוֹרִים וְטַהַרְתֶּם מִכָּל טְמָאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהַר אֶתְכֶם: וְנָתַתִּי לְכֶם לֵב חֲדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם וְהִסְרֹתִי אֶת לֵב הָאֲבָל מִבְּשָׂרְכֶם וְנָתַתִּי לְכֶם לֵב בָּשָׂר:" [יחזקאל ל"ו, 25-26]</p> <p>אין סיכוי לתיקון המצב האנושי חברתי הנוכחי, אלא הפיכת לב האבן ללב חי בחסד האל ובידו בלבד</p>	<p>היעדר תקוה לשינוי החברה שיבא מתוכה יחזקאל</p>
<p>"אֵל הַהָרִים לֹא אֲכַל וְעֵינָיו לֹא נִשְׂאָ אֶלְגֻלוּלֵי בַיִת יִשְׂרָאֵל וְאֵת אֲשֶׁת רַעְהוּ לֹא טִמָּא וְאֶל־אִשָּׁה נָדָה לֹא יִקְרַב: וְאִישׁ לֹא יוֹנֵה חֲבֻלָתוֹ חוֹב יֹשִׁיב גְּזֵלָה לֹא יִגְזַל לְחַמוֹ לְרַעַב יִתֵּן וְעֵירִם כִּסְפָה בְּגָד: בְּגָשָׁף לֹא־יִתֵּן וְתַרְבִּית לֹא יִקַּח מֵעוֹל יֹשִׁיב יָדוֹ מִשְׁפָּט אִמְתָּה וְעָשָׂה בֵּין אִישׁ לְאִישׁ: בְּחֻקוֹתֵי יְהוָה וּמִשְׁפָּטֵי שְׁמֵר לְעֲשׂוֹת אֲמַת צִדִּיק הוּא חֵיהָ יְהוָה" [יחזקאל י"ח 9-16]</p> <p>"אֵב וְאֵם הַקְּלוּ בְּדָבָר לְגֵר עֲשׂוּ בְעֵשֶׂק בְּתוֹכָךְ יִתּוֹם וְאֶלְמָנָה הוֹנוּ בְּךָ: קִדְּשִׁי בְּגִית וְאֵת שְׂבִתֵי חֲלָלֹת: אֲנִישֵׁי רְכִיל הִיוּ בְּךָ לְמַעַן שְׁפֹדֶם וְאֵל הַהָרִים אֲכָלוּ בְּךָ זִמְהָ עֲשׂוּ בְּתוֹכָךְ: עֲרוֹת אֵב גִּלָּה בְּךָ טִמְאֵת הַנְּדָה עֲנִי בְּךָ: וְאִישׁ אֶת־אִשָּׁת רַעְהוּ עָשָׂה תוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־כְּלָתוֹ טִמָּא בְּזִמְהָ וְאִישׁ אֶת־אֲחֵתוֹ בַּת־אָבִיו עֲנֵה בְּךָ: שְׁחַד לְקַחוּ בְּךָ לְמַעַן שְׁפֹדֶם גִּשְׁף וְתַרְבִּית לְקַחְתָּ וּתְבַצְעִי רַעֲיוֹת בְּעֵשֶׂק וְאֵתִי שְׁכַחְתָּ נְאֻם אֲדֹנָי ה' : [יחזקאל כ"ב, 12-7]</p> <p>אתיקה משפחתית</p> <p>"עִם הָאָרֶץ עֲשׂוּ עֵשֶׂק וְגִזְלוּ וְגִזְלוּ וְעֲנִי וְאֲבִיוֹן הוֹנוּ וְאֶת־הָגֵר עֲשׂוּ בְלֹא מִשְׁפָּט: וְאֲבַקֵּשׁ מֵהֶם אִישׁ גֹּדֵר וְעַמִּד וְעַמִּד לְפָנַי בְּעַד הָאָרֶץ לְבַלְתִּי שַׁחְתָּה וְלֹא מִצְאֵתִי:" [יחזקאל כ"ב, 30-29]</p>	<p>בחוקותי יהלך משפטי שמר לעשות אמת יחזקאל</p>

<p>"את החלב תאכלו ואת הצמר תלבשו הבריאה תזבחו הצאן לא תרעו: את הנחלות לא חזקתם ואת החולה לא רפאתם ולנשברת לא חבשתם ואת הנדחת לא השבתם ואת האבדת לא בקשתם ובחזקה רדייתם אתם ובפרך: ותפוצינה מבלי רעה ותהיינה לאכלה לכלחית השדה ותפוצינה: ישגו צאני בכל ההרים ועל כל גבעה רמה ועל כל פני הארץ נפצו צאני ואין דורש ואין מבקש:" [יחזקאל כד לד 3-6]</p> <p>סטיה מדרך האל: ניאוף, גזל מהחלש, התעמרות, משפט לא אמת, התעמרות בגר יתום ואלמנה, לשון רע שגורמת לשפיכת דם נקיים, הפקרות מינית ופריצת גבולות המשפחה, שוחד ועושק. לא דואגים לאזרחים, רודים בהם ומנצלים אותם.</p>	
<p>"ויגל בפנים משפט ויצדקה פנחל איתו: " [עמוס ה, 24]</p> <p>"על מכרם בלסף צדיק ואביון בעברו נעלים: השאפים על עפר ארץ בראש דלים ודרך ענוים יסו ואיש ואביו ילכו אל הנערה למען חלל את שם קדשי: ועל בגדים חבלים לטו אצל כל מזבח ויין ענושים ישתו בית אלהיהם." [עמוס ב, 6-8]</p>	<p>משפט וצדקה כנחל איתן</p> <p>עמוס</p>
<p>"כי עלתה רעתם לפניי והדרישה היא שאנשי ניווה - " וישבו איש מדרך הרעה ומן החמס אשר בכפיהם" [יונה ג, 8]</p>	<p>דרך רעה וחמס</p> <p>יונה</p>
<p>"כי ריב לה' עסיושבי הארץ כי אין אמת ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ: אלה וכחש ורצח וגנב ונאף פרוצו ונדמים בנדמים נענו: [הושע, ד 1-2]</p> <p>אין "דעת אלוהים" בארץ פרושה- כחש, רצח, גנבה ניאוף</p> <p>" ונגלה עון אפרים ורעות שמרון כי פעלו שקר" [הושע, ז 1]</p> <p>" חרשתם השע עולתה קצרתם אכלתם פרי כחש כי בטחת בדרךך ברב גבוריך" [הושע, י 13]</p>	<p>"אין דעת אלוהים בארץ" שהיא- כחש, רצח, גנבה ניאוף</p> <p>הושע</p>
<p>" שמעו נא ראשי יעקב וקציני בית ישראל הלוא לכם לדעת את המשפט: שגאי טוב ואהבי רע וגלי עורם מעליהם ושארם מעל עצמותם: ואשר אכלו שאר עמלי ועורם מעליהם הפשיטו ואת עצמתיהם פצחו ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת: [ג, 1-4]</p> <p>" שמעו נא זאת ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל המתעבים משפט ואת כל הישקה יעקשו: בגיה ציון בנדמים וירושלם בעולה: ראשיה שחחד ישפטו וכהגליה במחיר יורו וגביאיה בכסף יקסמו ועליה ישענו לאמר הלוא ה' בקרבנו לאיתבוא עלינו רעה: [ג, 11-9]</p> <p>מנהיגות מדינית ודתית מושחתת שמתעמרת ומנצלת את העם</p>	<p>הלוא לכם לדעת משפט. שונאי טוב ואוהבי רע</p> <p>מיכה</p>
<p>"בקשו את אדני פלֹנִי הארץ אשר משפטו פעלו בקשו צדק בקשו ענה אולי תסתרו ביום אף אדני: [צפניה, ב 3]</p> <p>"והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה': שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפייהם לשון תרמית כיהמה ירעו וירבצו ואין מחריד: [צפניה, ג 12-13]</p>	<p>ענוי הארץ בקשו צדק בקשו ענה</p> <p>צפניה</p>

מה "יהודי" בדברי הנביאים?

"דעת אלוהים" / "דרך אלוהים" הרצויה, היא קודם כל מוסר חברתי ואתיקה אישית.

מוסר חברתי שוויוני לכל, איננו "ערך יהודי" העומד בזכות עצמו, ואיננו ייחודי ליהדות. מוסר חברתי ואישי הנו ערך כלל אנושי מקדמת דנה באינסוף דרכי ביטוי משחר הזמן, הרבה לפני תחילת גיבוש עם ישראל. נשאל איפה- מה "יהודי" בדברי הנביאים לצד הקינה המרכזית על שחיתות מוסרית שמובילה לפירוק חברתי וחורבן. לשם כך נבחן את הביטויים בדברי הנביאים כמו: "בחקותי לא הלכתי" [ירמיהו], "וארשתיה לך לך באמונה" [הושע], "על מאסם את תורת אדני וחקיו לא שמרו" [עמוס], "בחקותי יחלף ומשפטי שמר" [יחזקאל].

מהם "חוקתי"? "אמונה"? "תורת אדני"? האם הכוונה ל-"תורתנו הקדושה" בפי הממסד הרבני היום? התשובה לכך די ברורה – לא! אין כל פרוט קונקרטי בדברי הנביאים, להוציא את יישום ארבעת הדברות הראשונות מתוך עשרת הדברות, שיפורט להלן. לייחס את כלל עץ ההלכות והמצוות היהודי של היום לנביאים, הוא משאלת לב, אך ללא כל סימוכין.

חז"ל וממשיכיהם מימי הביניים, **מיחסים לנביאים תארים שהם ממש לא הם** - הם רואים בהם כשליחים שהעבירו את התורה שבעל פה, עץ ההלכות הבלתי נגמר שקובץ ונערך בימי הביניים לפני היהדות הרבנית ממסדית היום. וכך נאמר:

"וואליהו קיבל מאחיה השילוני ובית דינו, ואלישע קיבל מאליהו ובית דינו, ויהוידע הכהן קיבל מאלישע ובית דינו, וזכריה קיבל מיהוידע ובית דינו, והושע קיבל מזכריה ובית דינו, ועמוס קיבל מהושע ובית דינו, וישעיה קבל מעמוס ובית דינו, ומיכה קיבל מישעיה ובית דינו, ויואל קבל ממיכה ובית דינו, ונחום קבל מיואל ובית דינו, וחבקוק קבל מנחום ובית דינו, וצפניה קבל מחבקוק ובית דינו, וירמיה קיבל מצפניה ובית דינו, וברוך בן נריה קבל מירמיה ובית דינו..." [רמב"ם, הקדמה למשנה תורה, פס' 6 - (מסירת תורה שבעל פה)]

לראות את הנביאים עמוס, הושע או ירמיהו כנושאי התורה שבעל פה, ללא אזכורים בדבריהם האוטנטיים במקרא, נראה משאלת לב שמפליגה רחוק מדי.

- נמצא בדברי הנביאים שלוש התייחסויות מפורשות להלכות מפורשות מן המקרא, שלימים יהיו מאפיינים יהודיים. מדובר כאמור למעלה, בארבעת הדברות הראשונות מתוך עשרת הדיברות:
- להכיר באל הישראלי כאל יחיד, ולא לעבוד אלוהים אחרים (דיבר ראשון ושני)
 - לא לשאת שם אלוהים לשווא, הכולל פולחן הקורבנות כיציאה לידי חובה למצוא חן בעיני אלוהים שיגן עליהם. (דיבר שלישי)
 - שמירת השבת (דיבר רביעי)

יש להזכיר ש-ששת הדברות האחרות הן מוסר כללי שהיה נפוץ בקרב תרבויות שונות בעולם הקדום, מהנילוס עד הגנגס, מהמדבר הערבי ועד הים השחור, מאות ואף יותר של שנים לפני כתיבתם בספר שמות ובספר דברים – שלימים (במאה 2 לספירה) הפך לאחד מספרי המקרא, ואין לו כל ייחוד "יהודי" דוקא.

להכיר באלוהי ישראל כאל האחד והיחיד ולא לעבוד אלים אחרים (דיבר ראשון ושני)

לצד תאור "דרך/דעת אלוהים" כמוסר חברתי ראוי לכל - "ויגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן" [עמוס] נמצא את הטרונייה הקבועה לאורך כל המקרא כמעט:

- "אתם אמרים, נהיה כגוים, כמשפחות הארצות לשרת עץ וצבן" [יחזקאל, כ 32]
- "קנא קנאתי לאדני אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחתיך ה' ואת נביאיך הרגו בתרוב [מלכים א י"ט, 10]
- "ידע שור קנהו וחסמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן: הוי גוי חטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו אתה' נאצו את קדוש ישראל נזרו אחר [ישעיהו, א' 4-3].
- ואפשר גם לראות את דברי עמוס, שמקונן על נטישת דרכי האבות: "על מאקס את כי לא ידעו דרך אדני, משפט אלהיהם לא שמרו, ויתעו כזביהם אשר הלכו אבותם אחריהם" [עמוס, ב 4]

לא לשאת את שם האל לשווא (דיבר שלישי)

הקינוח וההזרות, היאוש והחמלה של הנביא נגד החברה שמתכחשת ל"דעת אלוהים" – מוסר, צדקה ומשפט, מהולות גם כעס על קיום פולחן לאלוהים ללא כל כוונה של ממש, אלא לכל היותר, כדי שלא יעס ויעניש, אך הנביאים אומרים שלא מספיק "להיות דתי" כלפי חוץ, ולמעשה זה מצטרף לכלל ההבטים הלא מוסריים שנעשים על ידי החברה ומנהיגיה – מעשים פסולים שיביאו לחורבן.

- "למה לי רב זבחיכם יאמר אדני שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי: כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי: לא תוסיפו הביא מנחת שןא קטרת תועבה היא לי חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל און ועצרה: חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח נלאיתי נשא: ובפרשכם פפיקם אעלים עיני מכם גם כיתרבו תפלה אינני שמע ידיכם דמים מלאו: רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע: למדו היטב דרשו משפט אשורו חמוץ שפטו יתום ריבו אלמנה:" [ישעיהו א 11-17]
- "כי חסד חפצתי ולא זבח, ודעת אלהים מעלות: [הושע, ו 6]
- "יזבחו בשר ויאכלו אדני לא רצם" [הושע, ח 13]
- **בשעת צרה ומועקה גדולה (מצור אשור על ירושלים), אומרים האנשים: נלך ונשובה אל אדני ונעבדהו, ולאחר שלושה ימים יציל אותנו** "לכל ונשובה אל אדני כי הוא טהר ויךפאנו ד ויחבשנו: יחננו מלימים ביום השלישי יקמנו ונחנה לפניו: ונדעה נרדפה לדעת את אדני פשחר נכון מוצאו ויבוא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ:" [הושע, ו 1-4]
- **והאל עונה על כך, אינני זקוק לפולחן שלכם שהוא יחלוף כטל הבקר, כי חסד חפצתי ולא קורבנות:** מה אעשה לך אפלים מה אעשה לך והודה וחסדכם כענו בקר וכטל משכים הלך: עליו חצבתי בגביאים הרגתיים באמרי פי ומשפטיו אור יצא: כי חסד חפצתי ולא זבח, ודעת אלהים מעלות:" [הושע, ו 6-5]

שמירת שבת (דיבר רביעי)

- "השמרו בנפשותיכם ואל תשאאו משאל ביום השבת" [ירמיהו יז 20-22]
 - "וגם את שבתותי נתתי להם להיות לאות ביני וביניהם לדעת כי אני ה' מקדשם: וימרו בי בית ישראל במדבר בחקותי לא הלכו ואת משפטי מאסו אשר לעשה אתם האדם וחי בהם ואת שבתתי חללו מאד ואמר לשפד חמתי עליהם במדבר לכלותם: [יחזקאל כ, 12-13]
- בהקשר זה נעיר, שמירת השבת, איננה שמירת השבת נוסח ההלכה היהודית שחברה בהמשך, כמו איסור נשיאת חפצים, שימוש בחשמל, נסיעה ברכב וכיוצא באלה דברים שלא היו חלק במנהגי השבת והחג המקראיים, אלא חוברו מאות שנים לאחר מכן, והוחמרו עם השנים על ידי פוסקים מימי הביניים, וקובעו במאה ה-16.

ולסיכום: מה נלמד מהנביאים?

הראנו שדברי הנביאים עוסקים בהזהרות מפני המצב מוסרי חברתי המושחת והמנוון, שהם ערכי אנוש כלליים היפים לכל החברה האנושית (ברוח ששת הדברות האחרונות מתוך עשרת הדברות). חברה מנוונת ומושחתת – דינה להיחרב. רלוונטי לתמיד - כאז כן עתה.

לצד אלה מזהירים הנביאים מפני התנערות מהמאפיינים הדתיים לאומיים, לימים היהודיים, שהם ארבעת הדברות הראשונות: דבקות ועבודת אלוהי ישראל בלבד, לא לשאת את שמו לשווא, ושמירת השבת. לא נמצא בהם התייחסות לפולחן ייחודי ישראלי מעבר לכך.